

Nei til EUs skriftserie

vett

Nr. 3 • Oktober 2015 • Kr 60,-

I TJENESTE FOR SAMFUNN ELLER SELSKAP?

A man with short brown hair, wearing a light blue button-down shirt, is seen from the back and side, writing on a dark green chalkboard. He is holding a white piece of chalk in his right hand. The text on the board is written in a large, white, hand-drawn, blocky font.

TISA-avtalen

og hva den betyr for
skole, velferd og andre
offentlige tjenester

FORORD

Kathrine Kleveland

Leder i Nei til EU

TISA truer tjenestetilbud

Vi får ofte høre at framtidens muligheter for tjeneste ligger på salg av tjenester framfor ting. Handelsavtalen TISA, Trade in Services Agreement, har mål om økt liberalisering, forenkling og lettere tilgang for internasjonale selskaper til tjenester i hele frihandelsområdet.

Norge er med og forhandler. Det ble tidlig sagt at norske velferdstjenester ikke skulle inngå, men nettopp på vegne av norske velferdstjenester, folkestyre og demokrati er Nei til EU bekymret.

Alle typer velferdstjenester som har private tilbydere vil inngå i TISA; skole, barnehage, sykehjem, postombæring med mer. Avfall er privatisert, brannvesen kan antagelig privatiseres. Til slutt vil bare forsvar, politi og domstolen stå utenfor.

Hvem vil tjene på økt liberalisering? Ikke forbrukerne. Hvorfor er forhandlingene så hemmelige? Nei til EU er bekymret, vi skjeler til alle løftene i forkant av EØS-avtalen, om alt som ikke skulle inngå. Hvor lenge holdt det? Hvordan vil det gå med for eksempel arbeidslivspolitikken og velferdstjenester landet rundt med en TISA-avtale?

I bærebjelkene våre står det at vi vil jobbe mot internasjonale avtaler som overstyrer demokrati og folkestyre. Nei til EU tror et ensidig ønske om økonomisk profitt vil true velferdstjenestene for folk flest, og kun gi økt profitt på færre hender!

Hefter i skriftserien VETT

2-2015: *EU-guiden*

1-2015: Morten Harper (red.): *Alternativet til EØS er en fornyet handelsavtale*

4-2014: Morten Harper (red.): *Handel med høy pris*

3-2014: Morten Harper (red.): *Truer EU velferdsstaten?*

2-2014: Morten Harper og Eva Marie Mathisen (red.): *Knaker det i konstitusjonen?*

1-2014: Helle Hagenau og Morten Harper (red.): *Rettferdig handel?*

3-2013: Peter Ørebech og Rolf-Arne Nicolaisen: *Fiskeri og fiksfaseri*

2-2013: Morten Harper (red.): *EU-kontroll*

1-2013: Morten Harper: *Tull om toll*

Spesialutgave 2012: *Fremmer EU freden?*

4-2012: Morten Harper (red.): *Hvordan rammer eurokrisen?*

3-2012: Jens Kihl og Morten Harper (red.): *Hva betyr EØS for kommunene?*

2-2012: Hildegunn Gjengedal og Morten Harper (red.): *Hva gjør EØS med landbruket?*

1-2012: Morten Harper: *Hva er galt med EØS?*

4-2011: Marianne Granheim Trøyflat (red.): *Kvinner i krise*

3-2011: Boye Ullmann og Hilde Nylén (red.): *På kollisjonskurs*

2-2011: Morten Harper (red.): *Eurokrisen*

1-2011: Morten Harper (red.): *Nordområdenes geopolitikk*

**Bli
medlem
med SMS**

Send følgende SMS-
melding: NEITILEU
<DITT NAVN OG
POSTADRESSE> til
2090 (200,-)

I tjeneste for samfunn eller selskap?

Redaktør: Morten Harper

Bakgrunnskapitlene side 4-7, 12-17, 22-30 og 36-41 er hentet fra rapporten *Høyrepolitikk for all framtid? TISA-avtalen og folkestyret over fellestjenestene*, Manifest-rapport nr. 2/2015 (Manifest Tankesmie 2015). Tekstene er forkortet og gjengitt med tillatelse fra rapportforfatterne. Hele rapporten kan lastes ned fra www.neitileu.no.

Innhold

Forord	1
Hvorfor TISA?	4
Liv Signe Navarsete: Demokrati og forhandlinger i løynd	8
TISA-avtalen kort fortalt	12
Petter Slaatrem Titland: Demokratiets to verdener	18
Virkninger for offentlige tjenester: utdanning, helse og post	22
LO om TISA	31
Dag Seierstad: KS og Euro-KS sier nei	32
TISA og EØS-avtalen	36
Helene Bank: Udemokratisk modell for investeringar	42
Ådne Naper: TISA, den skjulte trusselen i kommunereformen?	46

Nei til EUs skriftserie VETT nr. 3 2015

© Nei til EU 2015

Layout: Eivind Formoe

Forsidefoto: PictureFactory

Trykkansvarlig: Datatrykk

ISSN: 1504-5374

ISSN elektronisk utgave: 1891-4837

Opplag: 6000

Hvorfor TISA?

Et av målene med med TISA-forhandlingene er å sette en global standard for handel med tjenester.

I oktober 2012 innledet norske myndigheter hemmelige forhandlinger om handelsavtalen Trade in Services Agreement (TISA). Norge, EU og 21 andre land deltar i forhandlingene. Disse landene står til sammen for omtrent 70 prosent av verdenshandelen med tjenester, og kaller seg *Really Good Friends of Services*. «De gode tjenestevennene» har som uttalt mål å forhandle fram en avtale for avregulering av tjenester som langt overgår den eksisterende handelsavtalen med tjenester, GATS (General Agreement on Trade in Services), i Verdens Handelsorganisasjon (WTO).

Fundamentet for Norges offisielle handelspolitikk er, ifølge Utenriksdepartementet, handelsregimet i WTO, da det «bidrar til å sikre at den globale økonomien er basert på internasjonalt samarbeid og en åpen og regelbasert handelspolitikk».¹ Men siden 2008 har det så å si vært stillstand i WTO-forhandlingene. Etter påtrykk fra sterke næringslivsinteresser, har mange land de siste årene tydd til såkalt «nye tilnæringsmåter» for å fremme en avregulering av verdenshandelen som det ikke er enighet om i WTO. TISA er en slik «ny tilnæringsmåte».

Kontroversielle handelsavtaler

Parallelt med TISA-forhandlingene pågår det forhandlinger om flere andre kontroversielle handelsavtaler. EU og USA forhandler om TTIP-avtalen (Transatlantic Trade and Investment Partnership). USA, Canada, Mexico og en gruppe land i Asia forhandler om en tilsvarende avtale for Stillehavsregionen, kalt TPP (Trans-Pacific Partnership). I tillegg kom Canada og EU i oktober 2013 til politisk enighet om den omfattende avtalen CETA (Comprehensive

Landene som deltar i TISA-forhandlingene: Australia, Canada, Chile, Colombia, Costa Rica, EU (28 medlemsland), Hong Kong, Island, Israel, Japan, Liechtenstein, Mexico, New Zealand, Norge, Pakistan, Panama, Paraguay, Peru, Sveits, Sør-Korea, Taiwan, Tyrkia og USA. I september kom det melding om at Paraguay vil trekke seg fra forhandlingene. Uruguay har allerede trukket seg ut. (Kartillustrasjon: Regjeringens nettsider.)

Economic and Trade Agreement). Alle disse avtalene innebærer en styrking av store selskapers makt, innflytelse og beskyttelse på bekostning av de enkelte landenes rett til å demokratisk regulere næringslivet i allmennhetens interesse.

USA og EU spiller en sentral rolle som pådriver for mange av disse avtalene. Påfallende nok er ingen av de store framvoksende BRICS-landene (Brasil, Russland, India, Kina og Sør-Afrika) involvert i noen av avtalene. Dette leses av mange som et forsøk på å begrense disse landenes, og kanskje særlig Kinas, innflytelse på reglene som skal styre verdensøkonomien.

Flere mål med forhandlingene

TISA-landene har flere mål med de pågående forhandlingene. For det første ønsker man at deltakerlandene skal «fjerne luften» mellom det faktisk gjeldende nivået på avregulering av tjenester, og det man er forpliktet til internasjonalt. I dag har mange land i praksis færre begrensninger på handel med tjenester enn det de har forpliktet seg til i GATS (WTO sin tjenesteavtale). Denne

«luften» gir et politisk handlingsrom som gjør det mulig å innføre nye reguleringer på et område som er avregulert. Fjerner man dette handlingsrommet, kan det i praksis bli svært vanskelig for en valgt regjering å reversere politikk vedtatt av en tidligere regjering.

For det andre ønsker man å drive fram ytterligere liberalisering gjennom å kreve at hvert land tilbyr en like stor grad av liberalisering som i den mest langtgående frihandelsavtalen de tidligere har undertegnet.

For det tredje er det et mål at avtalen skal sette en global standard for handel med tjenester. Denne standarden ønsker TISA-landene skal bli en del av WTO-rammeverket etter hvert. Derfor er avtaleutkastet i hovedsak basert på WTOs tjenesteavtale, GATS. Alle WTO-medlemmer har forpliktet seg til å følge en rekke regler og prosedyrer, blant annet om hvordan nye avtaler skal tre i kraft. En gruppe med land, slik som «de gode tjenestevennene», kan ifølge reglene ikke inngå en avtale seg imellom som ikke gir de samme betingelsene til alle WTO-land, uten at det er konsensus om dette. Det er derfor fortsatt usikkert om TISA kan bli en del av WTO-avtalen.

Handler ikke bare om handel

2000-tallets handels- og investeringsavtaler handler ikke lenger om å senke tollsatser, men i økende grad om å fjerne reguleringer som anses som «handelshindringer». I praksis betyr det ofte lover og forskrifter som har samfunnspolitiske formål. Dermed begrenses rommet for politikk innenfor landegrensene. De offentlige reguleringene som ønskes fjernet er ikke nødvendigvis til hinder for handel som sådan, men er ulike former for reguleringer som næringslivet ønsker å fjerne fordi de på en eller annen måte innskrenker mulighetene til profit.

Denne typen avtaler har møtt mye kritikk, blant annet fra Joseph Stiglitz, nobelprisvinner i økonomi, som mener at økonomer som støtter slike avtaler baserer seg på «tvilsom, tilbakevist økonomisk teori som kun framholdes fordi den tjener interessene til de rike.»²

TISA har skapt stor bekymring blant fagbevegelse, folkelige bevegelser og akademikere, både internasjonalt og i Norge. I begynnelsen av september 2015 ble Uruguay det første landet til å trekke seg fra forhandlingene. Avgjørelsen kom blant annet som et resultat av press fra landets fagorganiserte, som kulminerte i en stor generalstreik. Også i Norge mobiliserer stadig flere organisasjoner og enkeltpersoner mot TISA. Kritikken har spesielt handlet om konsekvensene for offentlige tjenester og muligheten til å regulere blant annet miljø og arbeidsforhold, samt hemmeligholdet som omkranser avtaleforhandlingene.

Norske offensive interesser

Norge har allerede en svært liberalisert tjenestesektor, som i stor grad er åpen for utenlandske tjenesteleverandører. Denne liberaliseringen har spesielt skjedd gjennom EØS-avtalen. I TISA-forhandlingene har norske selskaper sterke interesser i færre reguleringer av forsikringstjenester, ingeniørtjenester, skipsfart, telekommunikasjon og energitjenester i andre land. Dette kan innskrenke disse landenes muligheter til å utøve aktiv næringspolitikk på samme måte som det Norge har gjort. Samtidig innskrenker norske krav mot andre land også vår egen handlefrihet, fordi det dermed forventes at Norge skal være lydøre for krav fra andre land om liberalisering av våre tjenestesektorer.

Noter

1. Meld. st. 29 (2014-2015), *Globalisering og handel. Muligheter og utfordringer for Norge i handelspolitikken*, side 8.
2. New York Times 16.03.2014: «On the Wrong Side of Globalization».

Foto: Scapix/Statsministerens kontor

SYNSPUNKT: LIV SIGNE NAVARSETE

Storingsrepresentant og utanrikspolitisk talskvinne for Senterpartiet

Demokrati og forhandlingar i løynd

Det er ikkje eit sunnheitsteikn for vårt demokrati, at eg som storingsrepresentant har fått meir informasjon om TISA frå Wikileaks enn frå Noreg si eiga regjering.

«Kjerneområda for forhandlingane flyttar seg frå tollspørsmål og grensehandtering til tilhøve innanfor grensene, inkludert reguleringar, standardar og støtteordningar.»

Sitatet ovanfor er henta frå regjeringa si eiga storingsmelding med tittelen *Globalisering og handel*¹. Kort fortald

samanfattar sitatet kva debatten om TISA-avtala dreier seg om. Kva for måtar vil TISA verke på tilhøva innanfor grensene i Noreg og i andre land, enten det handlar seg om reguleringar, standardar og støtteordningar?

Eit sikkert svar på spørsmålet ovanfor kan me i dag ikkje gje. TISA-forhandlingane vert forhandla i løynd, med Noreg si regjering som ein aktiv pådrivar. Ikkje ein gong folkevalde, korkje på Stortinget eller i kommunane, vert gitt informasjon om forhandlingane i særleg grad. Det siste året har eg jobba mykje med TISA-avtala. Mellom anna har eg stilt regjeringa ei rekkje spørsmål, men fått få klargjerande svar. Nokon av svara har til og med vist seg å vere feil. Det er ikkje eit sunnheitsteikn for vårt demokrati, at eg som stortingsrepresentant har fått meir informasjon frå Wikileaks, enn frå Noreg si eiga regjering.

Konsekvens for Noreg

Som stortingsmeldinga eg siterte ovanfor seier, dreier dei nye handelsavtalane seg om å endre forhold innanfor kvart land sine grenser. Samstundes gjer regjeringa inntrykk av at TISA-avtala ikkje får nokon konsekvens for Noreg. Slike påstandar er vanskeleg å få til å henge i saman.

Til Nationen kunne statssekretær frå Frp i utanriksdepartementet, Morten Høglund, fortelje at regjeringa held «kjernen av offentleg sektor unna TISA». 2. mars avdekkta Klassekampen like fullt at offentleg sektor på inga måte er automatisk skjerma frå TISA-avtalas krav om liberalisering. Definisjonen av offentlege tenester i TISA-avtala er nemleg den same som i GATS-avtala, artikkel 1.3.c. Der definerast offentlege tenester som tenester som «tilbys korkje på kommersiell basis eller i konkurranse med ein eller fleire tenestetilbydere». Forutan politi, domstolar, forsvar og brannvesen, er det då praktisk tald ikkje tenester igjen som er automatisk sikra frå TISA-avtala. Her ligg det altså mykje makt i henda på regjeringa.

Overstyrt av utanlandske juristar

Frps statssekretær i Utanriksdepartementet, kunne i

Dagsavisen 2. mai i år forsikre om at «endringane for Noreg er små og konsekvensane er i sum positive» av TISA-avtala. Det er difor naudsynt å spørje kva regjeringa meiner er «positivt». I si eiga regjeringsplattform skreiv regjeringa følgjande om offentlege tenester:

«Regjeringa meiner i utgangspunktet at produksjon av velferdstenester skil seg lite frå andre tenester. Bruk av konkurranse stimulerer til verdiskapning, betre tenester og effektivisering. Det er derfor heilt naudsynt at konkurranse blir eit gjennomgåande element i offentleg verksemd.»²

For Høgre og FrP må TISA-avtala fortone seg som ein draum. Dessa partia ynskjer å selje ut større deler av Noregs eigedom. Eit døme på dette finn me i debatten om Flytoget. Flytoget har dei siste åra tent inn milliardar av kroner som har gitt rom for fleire sjukeheimar, skular og vegar i Noreg. Likevel ville regjeringa selje Flytoget, gjerne til utanlandske eigarar.

Høgre sin stortingsrepresentant, Linda Hofstad Helland, fortalde i vinter at det var viktig for Høgre å selje unna Flytoget raskt. Då fikk ein nemleg hindra at eit eventuelt regjeringsskifte i 2017 stoppar privatiseringa. Helland slo fast at regjeringa skulle «skvise så mye tannkrem ut av tuben» at ei ny regjering ikkje fikk gjere om att på regjeringa si privatisering av felles eigedom. Med TISA-avtala trong ikkje Høgre lenger å ha like stor frykt for valet i 2017. Noreg vil uansett risikere å verte overstyrt av utanlandske juristar, slik at vi får meir privatisering og marknad, og mindre samhald.

Manglar klart mandat

Ein av dei mest oppsiktsvekkande avsløringane som har komen fram i debatten kring TISA, er at regjeringa ikkje har skrive noko reelt mandat for forhandlingane. Eit mandat er ei bestilling frå dei folkevalde til handelsbyråkratane som forhandlar på vegne av det norske folk. Utan ei klar bestilling, får handelsbyråkratane meir makt til å forhandle

slik dei sjølv meiner er riktig. I og med at konsekvensane av TISA kan bli svært store for mange i Noreg, er ein slik mangel på politisk styring svært urovekkande.

Får vite minst mogeleg

Ein av USA sine leiande forhandlarar kring handelsavtalar, Ron Kirk, blei i forbindelse med forhandlingane om TPP-avtala (Trans Pacific Partnership) spurd om kvifor ein ikkje kunne offentleggjere utkasta til avtaletekstane ein forhandla om. Kirk svarte at dei hadde erfaring i at å offentleggjere avtaleutkast til handelsavtaler gjorde det vanskelegare å få vedteke avtalane. Hemmeleghald ga USA både forhandlingsstyrke og gjorde det lettare å få deira forhandlingspartnarar til å gå med på ting dei «elles ikkje ville».

Kirk kunne også slå fast at førre gong USA offentleggjorde ein avtaletekst før forhandlingane var ferdige, blei det «umogleg» å få avtala vedteken. Lærdomen var klar: For å kunne binde landet sitt til ei overnasjonal avtale, må ein syte for at folket får vite minst mogeleg. Det er vanskeleg for folk å seie nei til noko ein ikkje veit kva er.

Notar

1. Meld. St. 29 (2014–2015), side 117.
2. Sundvolden-plattformen, oktober 2013.

TISA-avtalen kort fortalt

Framtidige tjenester som ennå ikke er oppfunnet blir som hovedregel også underlagt TISA-avtalen.

Handel med tjenester på tvers av landegrensener er i utgangspunktet litt mer komplisert enn handel med varer, fordi de ikke like enkelt kan pakkes i en container og sendes av gårde. En vanlig måte å beskrive tjenester på, er «alt som du ikke kan slippe på foten din». I motsetning til vanlige varer, som kan sendes over store avstander, involverer ofte salg av tjenester at en person (eller organisasjon) yter noe til en annen person (eller organisasjon).

TISA er basert på WTO-avtalen GATS (General Treatment on Trade in Services), som trådte i kraft i 1995. Men sammenliknet med GATS inneholder TISA en rekke nye elementer for å sikre raskere og mer bindende avregulering.

Avtaleutkastene som har blitt lekket fram til nå, viser at TISA-avtalen etter alt å dømme kommer til å bestå av en «kjernetekst», der de generelle reglene står beskrevet. I tillegg har man såkalte «annexes», eller vedlegg, for ulike tjenestesektorer og spesielle regler. Vedleggene som er lekket så langt dreier seg om nasjonale reguleringer, profesjonelle tjenester, internasjonale maritime transporttjenester, e-handel, finanstjenester, telekom-tjenester, offentlige innkjøp og flyt av personer over grensene.

Fire måter for handel

Kjerneteksten beskriver fire ulike måter handel med tjenester kan foregå over landegrensene, som avtalen dekker:

- Levering av en tjeneste fra et land til et annet. For eksempel når et nettcasino registrert på Malta har kunder som befinner seg i Norge som spiller på nett.

- Levering av en tjeneste i et land til forbrukere fra et annet land. For eksempel dersom du som nordmann bosatt i Norge reiser til Polen for å få utført en kosmetisk operasjon.
- Levering av en tjeneste gjennom kommersiell tilstedeværelse i et annet land. For eksempel når en norsk filial av et internasjonalt konsulentselskap selger tjenester til norske kunder i Norge. TISA er derfor også en investeringsavtale på tjenesteområdet.
- Levering av en tjeneste gjennom flytting av arbeidstakere over grensene. For eksempel når en entreprenør leier inn et spansk elektrikerfirma til et oppdrag på et norsk byggeprosjekt, og firmaet sender spanske elektrikere til Norge for å jobbe med prosjektet.

Avtalens hovedformål er å sikre markedsadgang for TISA-landenes tjenestebedrifter, og å sikre at disse selskapene ikke får dårligere behandling i TISA-land enn det landets egne tjenestebedrifter gjør.

Hvert lands åpningstilbud i forhandlingene er en oversikt over hvilke tjenesteområder landet ønsker skal være forpliktet av avtalen, og hvilke de ønsker å unnta avtalen. Hvert land setter opp en liste med hvilke områder de vil *forplikte* til avtalens regler om markedsadgang (Market Access), og hvilke områder de vil *unnta* avtalens regler om nasjonal likebehandling (National Treatment).

Markedsadgang for utenlandske selskaper

Dersom et land forplikter et tjenesteområde til avtalens regler om markedsadgang, gir det selskaper fra andre TISA-land rett til å levere tjenester på dette området gjennom de fire måtene beskrevet over. Inngår man forpliktelser om markedsadgang, sier man samtidig fra seg muligheten til å styre tjenestemarkeder for samfunnspolitiske formål. Offentlige myndigheter kan for eksempel ikke stille krav til lokalt eierskap, begrense omfanget eller veksten i tjenesteområdet på noen måte, eller utføre tjenestene gjennom offentlig egenregi.

Forhandlingspartene i TISA forplikter ulike tjenesteområder til reglene om markedsadgang gjennom såkalt *positiv listing*. Det vil si at hvert land fører opp de tjenesteområdene man ønsker at reglene skal gjelde for. Hvor mange områder som havner på lista til slutt kommer an på hvordan forhandlingene går.

Nasjonal likebehandling

Dersom et land binder en tjenestesektor til avtalens regler om nasjonal likebehandling, betyr det at man må gi selskap fra andre TISA-land samme vilkår på hjemmemarkedet som det nasjonale tjenesteleverandører har. Reglene om nasjonal likebehandling vil også kunne gjelde offentlig støtte. Det kan altså bli ulovlig å gi offentlig støtte, for eksempel gjennom programmer som Innovasjon Norge, til norske bedrifter dersom man ikke tilbyr de samme vilkårene til selskap fra andre TISA-land. I ytterste konsekvens vil dette også kunne gjelde offentlig støtte som gis til det vi regner som offentlige tjenester.

Om dette også vil gjelde offentlige virksomheter er uklart. Likebehandling innebærer at utenlandske og nasjonale aktører skal behandles likt om de er «like», noe offentlige aktører og private selskaper i utgangspunktet ikke er. Likevel kan det argumenteres for at tjenestene de leverer er «like».

Reglene om nasjonal likebehandling kan også hindre en praksis der man stiller formelt sett like vilkår, men som likevel virker konkurransevridende til fordel for lokale tjenesteleverandører. Man kan tenke seg at det for eksempel kan dreie seg om å stille krav til språk eller kjennskap til lokale forhold.

Negativ listing

Landene i TISA må be om unntak fra nasjonal likebehandling gjennom såkalt *negativ listing*. Det betyr at man må føre opp alle områder man *ikke* ønsker skal bindes av avtalen. Dermed blir også framtidige tjenester som ikke er funnet opp ennå underlagt TISA, med mindre

noe annet beskrives i kjernedokumentet eller landenes unntak. Prinsippet kalles ofte «list det eller mist det», og er en av flere vesentlige endringer sammenliknet med GATS-avtalen.

Professor Jane Kelsey skriver i sin analyse av avtaledokumentene:

«Bruken av negativ listing er designet for å utvide myndighetenes bindinger under TISA langt forbi forpliktelsene under GATS. Den legger et lands framtidige reguleringskapasitet åpen for feil, utelatelser, uforutsette hendelser, eller en ivrig liberaliserende regjering som er innstilt på å binde hendene til sine etterfølgere.»¹

«Frys» og «skralle»

De mye omtalte «frys»- og «skralle»-klausulene gjelder for reglene om nasjonal likebehandling.

«Frys»-klausulen innebærer at graden av tjenesteliberalisering «fryses» til det nivået det er på idet avtalen trer i kraft. Det betyr at det ikke vil være mulig å innføre nye regler som innebærer fordeler for lokale selskaper sammenliknet med utenlandske senere.

«Skralle»-klausulen har fått navn etter pipenøkkelen som bare virker når man skrur den ene veien. Klausulen innebærer at dersom et TISA-land etter avtaleinngåelsen går lenger i å liberalisere et tjenestoområde, så kan ikke denne endringen reverseres på et senere tidspunkt. Et TISA-land kan altså bare gå i retning av mer liberalisering og avregulering, men ikke reversere denne utviklingen dersom ny kunnskap tilsier det, eller dersom et nytt politisk flertall ønsker det.

Både frys- og skralle-klausulen kan gjøre det umulig eller svært dyrt å innføre nye reguleringer eller gjeninnføre gamle reguleringer som på en eller annen måte kan tolkes som forskjellsbehandling av utenlandske selskaper.

Nasjonale reguleringer

Regler om nasjonale reguleringer i handelsavtaler har tidligere møtt stor motstand i WTO. TISA-avtalens vedlegg om nasjonale reguleringer er det også stor uenighet om, ifølge de lekkede forhandlingsdokumentene. TiSA-landene forsøker å utforme en avtaletekst som sikrer at kvalifikasjonskrav, søknadsprosedyrer, tekniske standarder og lisenskrav ikke utgjør «unødvendige» handelshindringer. Dersom det blir enighet blant landene, er det mulig vedlegget blir en del av avtalens kjernetekst utover i forhandlingene.

Blir TISA-landene enige om omfattende regler for nasjonale reguleringer, kan det få store konsekvenser for hvert lands demokratiske frihet til å utforme egne regler og prosedyrer for å styre samfunnet. Reglene vil antakeligvis også gjelde for reguleringer som ikke er direkte hinder for handel på tvers av landegrenser, men som på en eller annen måte kan begrense muligheten til profitt. Den amerikanske interesseorganisasjonen for handelsnæringen, National Retail Federation, forventer at TISA-landene skal:

«[...] arbeide for å lette reguleringer som påvirker varehandel, inkludert restriksjoner på butikkstørrelse og åpningstider, som, selv om det ikke nødvendigvis er diskriminerende, påvirker storskala varehandelsbedrifters evne til å oppnå effektiv drift.»²

Blir slike begrensninger på nasjonale reguleringer en del av den endelige avtalen, kan et lands regulering av for eksempel åpningstider, arbeidstid og arealbruk tolkes som brudd på TISA-avtalen. Resultatet kan bli en kraftig begrensning av muligheten til å regulere arbeidsliv, miljø og forbrukerrettigheter.

Usikker tvisteløsning

Det er fremdeles uklart hvilken tvisteløsningsmekanisme som blir gjeldende for TISA. En tvisteløsningsmekanisme er den måten konflikter om eventuelle brudd på

handels- og investeringsavtaler blir avgjort på . Det kan enten skje mellom deltakerlandene, gjennom en såkalt stat-stat-mekanisme, eller ved at et selskap kan gå til sak mot en stat de mener har brutt avtalen, gjennom en såkalt investor-statmekanisme.

I de lekkede forhandlingsdokumentene står det foreløpig ingenting om hvilken tvisteløsningsmekanisme det forhandles om, men EU har blant annet uttalt at de ønsker seg en «effektiv» mekanisme, som skal ses i lys av mekanismen som gjelder i WTO.³ I WTO-systemet brukes en stat-stat-tvisteløsningsmekanisme, som innebærer at en stat går til sak mot en handelspartner på vegne av et selskap som mener at betingelsene i en inngått handelsavtale er brutt. Det er som nevnt tvil om TISA-avtalen i det hele tatt vil kunne bli godkjent som en del av WTO-systemet, og tvisteløsningen kan dermed ende opp med å bli en parallell variant av WTOs eksisterende stat-stat-tvisteløsningsordning.

Den sterke lobbygruppen European Services Forum, der blant andre Telenor er representert, jobber imidlertid for en investor-stat-tvisteløsningsmekanisme i TISA. TTIP-avtalen og flere bilaterale investeringsavtaler (BITs) inkluderer en slik løsning, som innebærer at et selskap kan gå direkte til sak mot en stat som for eksempel har innført reguleringer som de mener er til skade for deres framtidige fortjeneste. Sakene foregår utenfor statens nasjonale rettsapparat, og kalles ISDS (Investor-State Dispute Settlement). Under slike ordninger er det bare selskaper som kan saksøke stater, og ikke motsatt.

Noter

1. «TISA: The leaked 'Core Text'», 01.07.2015, side 3.
2. Sitert i «PSI Special Report: The Really Good Friends of Transnational Corporations Agreement», side 17.
3. EUs forhandlingsmandat i TISA-forhandlingene, offentliggjort 10.03.2015.

Demokratiets to verdener

Lekkasjene fra Wikileaks viser at næringslivet i Norge slett ikke trenger å delta i den offentlige debatten for å få en avtale som særbehandler dem.

Wikileaks har sørget for en demokratisk debatt om handelsavtalene, men forsterket skillet mellom partene i debatten. Dokumentene er ikke anerkjent av regjeringen som grunnlagsmateriale. I tillegg understreker lekkasjene bekymringene regjeringen ikke vil diskutere.

Dermed fortsetter forsvarerne av avtalen å snakke om sine utvalgte emner, og sivilsamfunnet om sine. Regjeringen fremmer TISA som en økonomisk viktig avtale. Sivilsamfunnet sier TISA er en trussel mot demokratiet.

Dette har gitt TISA-debatten «monologiske tendenser», sier Nina Annette Herland fra Institutt for lingvistiske og nordiske studier ved Universitetet i Oslo. I august publiserte hun masterstudiet «En åpen og opplyst samtale?», som analyserte deler av TISA-debatten.

Tolkninger og spådommer

I debatten er det i liten grad fakta om tingenes tilstand som formidles, men tolkninger av virkeligheten og spådommer om fremtiden, skriver hun. Utenriksdepartementet (UD) og statssekretær Morten Høglund snakker om TISA-avtalen som om den eksisterer i dag. Men fordi avtalen er under forhandlinger er det ingen, ikke en gang forhandlerne i UD, som kan si hvordan avtalen til slutt kommer til å se ut, poengterer Herland.

Regjeringens ensidige fokus på de antatt økonomiske fordelene ved avtalen har forverret situasjonen for TISA-tilhengerne. Ikke bare blir kritikerne av avtalen opprørte av å ikke vite innholdet i avtalen, og at informasjonen har kommet lang tid etter forhandlingene har startet. De opplever at de får svar på spørsmål de aldri har stilt.

Det var meningen at informasjonen om TISA fra regjeringen skulle oppleves som nøytral og pålitelig. Istedenfor blir den oppfattet som ren politisk agitasjon, der hva man sier og ikke sier blir valgt med omhu. Regjeringen får stryk for sin kommunikasjonsstrategi for denne avtalen.

Brudd på trepartssamarbeidet

Et av problemene med TISA-avtalen er at store aktører som Fagforbundet ikke blir ansett som en part i saken. Selv om TISA-avtalen ikke er lønnsforhandlinger, er det forhandlinger som får store ringevirkninger for arbeidsmarkedet i Norge. Dette er et klart brudd på trepartssamarbeidet i Norge.

Samtidig er det andre parter som føler seg forstått, ivaretatt og som sover godt om natten. NHO støttet regjeringen da debatten nådde avismediene i fjor sommer. Men ellers har det vært stille fra næringslivet i Norge.

Lekkasjene fra Wikileaks viser at næringslivet i Norge slett ikke trenger å delta i den offentlige debatten for å få en avtale som særbehandler dem. Et av dokumentene fra lekkasjene var kapittelet om «gjennomsiktighet». Gjennomsiktighet er et ord med gode konnotasjoner. Men språket i avtaletekstene hører til i en verden langt vekk fra demokratiets koordinater.

Må leses som poesi

Å lese TISA-dokumentene kan være både morsomt og interessant. De krever ikke juridisk kompetanse eller årevis erfaring med handelspolitikk. Men de må leses som poesi: Et ord om gangen. Med rask lesning forsvinner poenget. Du må også vite hvilke ord som kan ha en annen betydning enn det som vanligvis er tilfelle.

«Gjennomsiktighet» i TISA-avtalen kan best oversettes til «påvirkning» og «rett til informasjon» etter vanlige skriveregler. Første punkt i teksten slår fast at alle lover, regler, prosedyrer og administrative vedtak som berører feltene i TISA-avtalen skal publiseres, slik kan alle berørte parter «gjøres kjent» med dem. Videre skal berørte parter få rett til å kommentere en potensiell lovendring.

Berørte parter i denne sammenheng er alle som har «handelsinteresser» og som blir påvirket av nye lover og regler. De skal ikke bare underrettes, med ved enhver lovendring skal det også ligge en forklaring på hvorfor den er nødvendig, og hvordan denne endringen vil påvirke næringslivet. Deretter skal alle land «etablere passende mekanismer» for å «respondere på tilbakemelding» fra næringslivet.¹

Institusjonalisert lobbyisme

Norge peker seg ut som en av pådriverne for disse ordningene, som ser ut som en ny type institusjonalisering av lobbyisme. Noen land foreslår formuleringer som åpner for en frivillig løpende orientering av næringslivet. Norge foreslår å gjøre dette til en plikt.

Ordninger som dette er et godt eksempel på fordelingen

av rettigheter og plikter i handelsavtalene. Næringslivet får kun rettigheter på den ene siden, mens staten kun får plikter på den andre. Dette får absurde utslag som at det offentlige får oppgaver som strengt tatt næringslivet burde ha ressurser og interesse av å gjøre uten hjelp fra staten.

Gjennomsiktighetsordningene i TISA-avtalen er rene tiltak for å sikre påvirkning fra næringslivet. Andre sektorspesifikke kapitler har også egne artikler om gjennom-siktighet. Finanskapittelet forteller om et eget panel som skal avgjøre hvilke nye regler som er akseptable og nødvendige.

Sivilsamfunnet står utenfor

Ordninger som dette er en av mange i rekken av en institusjonalisering av næringslivets styring av demokratiet. TTIP-avtalen skal ha et eget reguleringsråd for alle sektorer, som skal godkjenne enhver ny lovendring. Investor-stat-domstolen (ISDS) er storselskapenes glansnummer i de nye handelsavtalene. Den er med i TTIP-avtalen og skal - ifølge regjeringen - innlemmes i alle Norges framtidige bilaterale handelsavtaler. NHOs europeiske paraplyorganisasjon, BusinessEurope, ønsker ISDS i TISA. Forhandlingene er ikke avsluttet på dette punktet.

Men domstolen er altså ikke den eneste måten å reorganisere demokratiet på. Byggesteinene i de nye handelsavtalene er mange ulike former for institusjonalisert lobbyisme. Norske selskaper er både involvert i prosessen som har ført til en helt spesiell type arkitektur i avtalene, og de har en regjering som aktivt jobber for å gi dem utvidede rettigheter. Telenor er et av 21 selskaper som arbeider aktivt for å påvirke handelsavtaler gjennom BusinessEurope. Næringslivet er en part i TISA-avtalen, mens sivilsamfunnet står utenfor. Selv den beste kommunikasjonsstrategien ville ikke skjult dette.

Note

1. Analyser og originaltekster fra TISA-forhandlingene kan du lese på <https://wikileaks.org/TISA/>

Virkninger for offentlige tjenester: utdanning, helse og post

Svekkelse av det offentlige helsevesenet kan bli resultatet hvis forslaget om behandling i utlandet, såkalt helseturisme, blir del av TISA-avtalen.

I de siste tiårene har vi fått et stadig større innslag av kommersielle aktører som utfører tjenester finansiert av det offentlige. Dette er en form for privatisering av tjenestene. Konsekvensen av dette er at tjenestene blir mer preget av forretnings- og markedstenkning enn av forvaltningsprinsipper og fellesskapsløsninger, selv om de fremdeles finansieres og tildeles av det offentlige.

Etter en periode med relativt lav vekst i privat sektor, har offentlige tjenester blitt et attraktivt investeringsområde for private kapitalinteresser. Risikoen er liten – det offentlige er en sikker betaler – etterspørselen er jevn, og avkastningen har tidvis vært bedre enn innen annen næringsvirksomhet. Selv i økonomiske nedgangstider trenger folk helsetjenester, sykehjem, utdanning og vann. Behovene for blant annet eldreomsorg vil også øke i stort omfang i tiårene som kommer, i takt med at befolkningen blir eldre. Gjennom TISA ønsker sterke næringslivsinteresser å få økt markedsadgang til de offentlige tjenestene, og å gjøre velferdstjenester til en internasjonal handelsvare.

Mange offentlige tjenester holdes ikke utenfor

Landene som forhandler om TISA er tydelige på at de ønsker en omfattende og dyptgripende avtale, «with no a priori exclusion of any sector or mode of supply»¹, altså en avtale der ingen sektorer eller leveringsmetoder

holdes utenfor. TISA skal omfatte «enhver tjeneste i enhver sektor, unntatt tjenester som leveres gjennom myndighetsutøvelse».² Gjennom mediene har regjeringen derfor prøvd å møte bekymringer i norsk offentlighet med at offentlige tjenester ikke er en del av forhandlingene. Men definisjonen av begrepet «tjenester som leveres gjennom myndighetsutøvelse» er smal. For å regnes som «myndighetsutøvelse» må en tjeneste verken ytes på kommersiell basis, eller i konkurranse med en eller flere tjenesteleverandører.

Dette gjør det generelle unntaket for offentlige tjenester svært begrenset. Det vil bare dekke tjenester som *utelukkende* utføres av det offentlige med egne ressurser og egne ansatte, også kalt egenregi. I praksis vil det derfor kun gjelde et lite fåtall av offentlige oppgaver, som forsvar, politi og rettsvesen. Unntaket vil ikke gjelde offentlige tjenester der det finnes aktører som driver kommersielt parallelt med det offentlige tilbudet. Det at det finnes noen privatskoler med kommersielle eiere i Norge, fører dermed til at grunnutdanning ikke automatisk er unntatt avtalens bestemmelser.

Det er også uklart om innslag av egenbetaling kan tolkes som at tjenesten ytes på kommersielt grunnlag. Innslag av egenbetaling finner vi for eksempel i helsevesenet og barnehagesektoren, samt i tjenester som vannforsyning, renovasjon, post, offentlig transport og liknende. Alle former for konkurranseutsatte offentlige tjenester er i prinsippet med i avtalen, fordi de ytes i konkurranse med en eller flere tjenesteytere. Det samme vil gjelde for tjenester med såkalt fritt brukervalg, der det offentlige fremdeles betaler, men man kan velge om man ønsker at tjenesten skal utføres av det offentlige eller private aktører.

Usikre unntak

Mange land har bedt om unntak for en rekke offentlige tjenester i sine åpningstilbud i forhandlingene, for å skjermes dem fra avtalens bestemmelser. Norge har

blant annet bedt om unntak for utdanningstjenester (grunnutdanning og videregående utdanning, ikke høyere utdanning), sykehus tjenester, sosiale tjenester, jernbanetransport tjenester, vannforsyning og kloakk-tjenester. Hvorvidt disse unntakene blir stående gjennom forhandlingsprosessen, er høyst usikkert.

Landene som deltar i forhandlingene må forplikte seg til et like høyt eller høyere nivå av tjenesteliberalisering enn det de har gjort i en hvilken som helst frihandelsavtale tidligere. Dette har man lagt inn for å sikre at startpunktet for forhandlingene går lengre enn tidligere forpliktelser. Og det er bare startpunktet. Landene som deltar i forhandlingene er ventet å gå lengre, både gjennom å ta på seg nye forpliktelser, og ved å gå med på nye regler.

Partene utøver også press overfor hverandre for å sikre de offensive interessene til eget næringsliv. Blant de lekkede forhandlingsdokumentene som er publisert av WikiLeaks, finner vi dokumenter med krav fra en forhandlingspart til en annen, blant annet en samling krav fra EU overfor Israel. Her skriver EUs forhandler at Israels åpningstilbud er et «veldig dårlig tilbud, telekom, distribusjon og transport må forbedres; utdanning, helse og rekreasjon må forpliktes.»³

Hemmeligholdte dokumenter

I den lekkede tidsplanen for forhandlingsrunden i juli 2015, kommer det fram at forhandlingsrunden åpnes med en gjennomgang av forhandlingspartenes reviderte åpningsposisjoner. Disse vet vi ingenting om, det er hemmeligholdte dokumenter.

Om Norges unntak blir stående, er avhengig av hvor sterke interesser selskaper i andre TISA-land har av å komme inn på disse markedene. Det er også usikkert hvor viktig de norske forhandlerne anser unntakene for offentlige tjenester å være, veid opp mot eksportinteressene norske selskaper har i liberalisering av blant annet shipping og telekom i andre TISA-land.

Når regjeringen snakker om velferdstjenester og

TISA, nevner de ofte at utdanning, sykehustjenester og sosiale velferdstjenester er unntatt i åpningsposisjonen. Dette er identisk med kravet fra Arbeiderpartiet til TISA-forhandlingene, de mener også at utdanning, sykehustjenester og sosiale velferdstjenester skal holdes utenfor.

Blir de norske unntakene stående, er det likevel verdt å se på hva Norge *ikke* har valgt å skjerme fra avtalen. I Norges åpningstilbud ser vi i detalj hvilke tjenesteområder regjeringen ønsker å binde til avtalen, og hvilke den ønsker å holde utenfor. Her er det flere påfallende «hull» i vernet av offentlige tjenester.

Høyere utdanning med i avtalen

Den norske regjeringen har i åpningstilbudet ønsket å unnta grunnutdanning og videregående utdanning fra bestemmelsene om markedsadgang og nasjonal likebehandling. Høyere utdanning ønsker de derimot ikke å unnta. Innen forskning og utvikling er det kun bedt om unntak for naturvitenskaplige og tverrfaglige forskning- og utviklingstjenester.

Dersom åpningstilbudet blir stående, forplikter altså norske myndigheter seg til å gi selskaper fra andre TISA-land full og likeverdig markedsadgang innen høyere utdanning i Norge. I tillegg forplikter myndighetene seg til å gi disse selskapene samme behandling som norske utdanningsinstitusjoner. Det kan også inkludere å ta del i konkurransen om norske studenter med medfølgende offentlig finansiering. TISA-reglene om markedsadgang betyr blant annet at man ikke kan ha restriksjoner på hvilken type juridisk enhet som leverer en tjeneste. Dette kan innebære at det ikke blir mulig å behandle ideelle forsknings- og undervisningsstiftelser annerledes enn kommersielle utdanningskonsern.

Den norske regjeringen ser altså ikke på universiteter og høyskoler som offentlige tjenester som bør skjermes fra avtalens bestemmelser, på tross av at de finansieres av

det offentlige og har samfunnsmessig viktig rolle. Flere EU-land, blant dem Finland, Sverige og Østerrike, ønsker derimot å unnta høyere utdanning fra avalen.

Private utdanningstjenester

Mens de norske forhandlerne har bedt om unntak for grunnskole og videregående utdanning, ser det samtidig ut til at de er sterke pådrivere for avregulering av utdanningstjenester under vedlegget til avtalen om «profesjonelle tjenester». Sammen med tre andre land foreslår Norge at private utdanningstjenester, fra barnehage og grunnskole til høyere utdanning og voksenopplæring, skal inn i definisjonen på «profesjonelle tjenester». Korea, Japan, Mexico, Chile og Taiwan er alle imot at private utdanningstjenester skal inn på denne lista.

På grunn av intern uenighet er det vanskelig å si hvilken status vedlegget om profesjonelle tjenester får i den endelige avtalen. Følgende avtaletekst er foreslått, under tittelen «Cross-border supply of Professional Services»: «Hvert land skal ta på seg forpliktelser uten begrensninger for å tillate grensekryssende levering av profesjonelle tjenester».⁴ Blir denne formuleringen stående, kan det bli vanskelig å reservere seg mot forpliktelsene i vedlegget.

Det kan altså virke som at de norske forhandlerne presser på for at alle TISA-landene skal forplikte seg til å åpne opp utdanningssektorene sine for private tjenesteleverandører fra andre land. Utdanningsforbundet, Skolenes landsforbund og Forskerforbundet har uttalt seg sterkt kritisk til dette. Den internasjonale lærerorganisasjonen Education International oppfordrer også Norge til å trekke sin støtte til dette forslaget.

Helsetjenester

Den norske regjeringen har bedt om unntak for sykehus tjenester og sosiale tjenester i åpningstilbudet sitt. Men det som kalles «medical services» har de bundet til avtalen. Denne tjenestekategorien inkluderer generelle og spesialiserte helsetjenester som konsultasjoner innen

barnemedisin, gynekologi, nevrologi og psykiatri, kirurgiske konsultasjoner, ulike medisinske behandlinger som dialyse, cellegift, strålebehandling, og analyse og tolkning av medisinske bilder som røntgen, EKG og endoskopi. Den norske regjeringen har også bundet fødsler og relaterte tjenester, sykepleietjenester, fysioterapi eller ambulansetjenester til avtalen.

Reglene om nasjonal likebehandling og markedsadgang vil altså gjelde for slike tjenester, og det er vanskelig å si hvordan dette vil påvirke offentlige helsetjenester. Det kan tenkes at andre TiSA-lands helsekonsern vil kunne kreve lik rett til å motta offentlige subsidier som de private selskapene helsevesenet har avtaler med, fordi dagens ordning kan tolkes som diskriminerende.

Høyre-Frp-regjeringen har innført det de kaller «fritt behandlingsvalg» i rusomsorg og psykiatri. Dette er en ordning hvor pasienter eller brukere selv kan velge hvor de vil motta behandling som det offentlige finansierer. Det er mulig å velge kommersielle selskaper som ikke tidligere har inngått avtaler med det offentlige helsevesenet. Dette er en reform som innebærer et frislipp for kommersielle aktører og som letter tilgangen deres til offentlige helsekroner.

Foreløpig er ordningen med fritt behandlingsvalg begrenset til rus og psykiatri, et område som regjeringen har bedt om å få unnta fra TISA sammen med andre sosiale tjenester. Men dersom ordningen utvides til å omfatte behandlinger som er bundet til TISA-avtalen, som for eksempel dialyse, cellegift og strålebehandling, vil det kunne få store konsekvenser. Siden frys- og skrall-klausulene da vil gjelde, kan det bli vanskelig å reversere ordningen, så lenge helsekonsern fra andre TISA-land nyter godt av ordningen.

Helseturisme

Blant de lekkede forhandlingsdokumentene er en samling forslag om helsetjenester, som ble presentert av Tyrkias delegasjon i september 2014. Tyrkias forslag går ut på å

fremme såkalt helseturisme. Helseturisme innebærer at pasienter fra et land får med seg forsikringspenger eller offentlige midler for å dekke utgifter til medisinsk behandling i et annet land. Tyrkia ser ut til å ha sett seg ut en rolle som en stor tilbyder av helsetjenester i Europa, med konkrete planer om å kunne behandle opptil 750 000 utenlandske helseturister årlig.

For Norge og andre land med høyt lønns- og kostnadsnivå, vil konsekvensene kunne bli dramatiske dersom dette blir en del av TISA-avtalen. Dersom offentlige helsekroner går til helseforetak i land som Tyrkia framfor til vårt eget offentlige helsesystem, blir det enda færre midler til investeringer og opplæring av helsepersonell. Dette kan igjen virke selvforsterkende på det problemet som skal løses av disse forslagene – nemlig lange ventelister. Dersom land begynner å sette ut store deler av helsetjenestene sine til utlandet, vil det også kunne rettferdiggjøre lavere investeringer i det offentlige helsevesenet og mindre satsing på opplæring og rekruttering av egne helsearbeidere. Dette kan også svekke et lands helseberedskap ved store ulykker og andre kriser.

Helsekronene ut av landet

En ordning med omfattende helseturisme finansiert av offentlige midler krever en omlegging av finansieringen av helsevesenet fra rammebevilgninger til stykkprisordning og forsikringer. På denne måten blir det lettere å ta med seg helsekronene ut av landet. Dersom dette blir en del av TiSA, kan landene som forplikter seg til avtalen derfor oppleve et press for å legge om finansieringsordningene i helsevesenet. Ordningen vil også kreve et enormt helsebyråkrati som skal godkjenne ulike behandlingssteder i andre TiSA-land. Samtidig er det helsevesenet i pasientens hjemland som må ta seg av eventuelle komplikasjoner og andre problemer som vil kunne oppstå etter behandling i et annet land.

For landene som blir mål for helseturismen vil ordningene også kunne få alvorlige konsekvenser. Helsepersonell vil bli omdirigert fra offentlige tjenester

til helsetjenesteeksport, fordi denne sektoren vil kunne tilby bedre betaling og bedre fasiliteter. Dette vil svekke det offentlige helsevesenet. Ordningen vil også kunne føre til at utdanning og opplæring av helsepersonell, finansiert av skattebetalerne, vil bli brukt på utenlandske pasienter framfor helsetjenester til de samme skattebetalerne.

Kommunale vikarpooler

Regjeringen har ikke bedt om unntak for bemanningsbransjen i sitt åpningstilbud i TISA-forhandlingene. I Norge er det ingen begrensninger på om et bemanningsselskap kan etablere seg eller tilby sine tjenester, og mange har hovedkontor og datterselskap utenfor Norge, som for eksempel Adecco, Manpower, ISS og Orange Group.

Flere kommuner har etablert egne «vikarpooler», fordi de har erfart at det er billigere enn å leie vikarer gjennom bemanningsselskaper og fordi de får bedre kontroll med vikartjenestene. TISA kan imidlertid sette en stopper for dette. Gjennom reglene om markedsadgang kan det bli ulovlig å opprette en kommunal vikarpool med monopol på vikartjenester innen de kommunale helsetjenestene. Dette vil nemlig svekke markedsadgangen til de kommersielle bemanningsbyråene.

Post under press

Den norske regjeringen har bedt om unntak for posttjenester i TISA-avtalen, men det er uvisst om dette unntaket blir stående. Store selskaper som Fedex og Deutsche Post har sterke interesser i avregulering av ulike lands postvesen, og driver begge aktiv lobbyvirksomhet opp mot TISA-forhandlingene. FedEx har levert en liste med ønsker til de amerikanske forhandlingene, der de blant annet ønsker like konkurransevilkår mellom offentlige og private leverandørtjenester. Selskapet ønsker å fjerne reguleringsfordelene som en del nasjonale postvesener fremdeles har. Men disse fordelene er gitt for at postvesenene også skal kunne levere post til deler av landet som private budfirma ikke er villig til å levere til, i hvert

fall ikke til samme priser som i de mest sentrale strøkene. Dersom de nasjonale postvesenene mister disse fordelene, vil det bli vanskelig for dem å oppfylle mandatet de har om å gi rimelige posttjenester til lik pris, over hele landet.

Telekom

Telekommunikasjon er viktig infrastruktur, og var fram til 1990-tallet å regne som offentlig infrastruktur i mange land. Gjennom årene som eneste leverandør av telekomtjenester i Norge, bygget Televerket seg opp og utviklet teknologi som har ført til at Telenor i dag er et internasjonalt konkurransedyktig teleselskap med virksomhet i mange land. I dag har Telenor omtrent 33.000 ansatte i utlandet, og i underkant av 4000 i Norge.

Telenor har sterke interesser i TiSA-avtalen, og driver knallhard lobbyvirksomhet opp mot forhandlingene. Selskapet ønsker å få på plass en handelsavtale som blant annet forbyr land å ha restriksjoner på hvor stor andel av telekommunikasjonstjenestene i landet som kan være eid av utenlandske aktører.

Med andre ord ønsker den norske regjeringen og Telenor å hindre andre land i å gjøre det samme som Norge gjorde da vi bygde opp Televerket til å bli et konkurransedyktig selskap.

Noter

1. «Advancing Negotiations on Trade in Services», felles pressemelding fra EU og 17 andre WTO-medlemmer, deriblant Norge, som var i gang med å forhandle TiSA, 05.07.2012.
2. «Trade in Services Agreement (TiSA) Core Text», article I-1.3.b).
3. «TiSA – market access negotiations by country. Israel», skrevet av EUs TiSA-forhandlere, datert 25. januar 2015. Publisert av WikiLeaks 03.06.2015.
4. «TiSA. Annex on Professional Services», side 2.

LO om TISA

«LO ser det som en forutsetning at en TISA-avtale ikke svekker det politiske handlingsrommet knyttet til kontroll og styring med tjenester i offentlig sektor og velferdstilbudet slik det er definert i Norge. Det må ikke legges hindringer for å regulere forhold som forbrukerbeskyttelse, helse, sikkerhet, miljø og arbeidstakerrettigheter.

LO krever at markedene for helse- og omsorgstjenester, offentlig utdanning og sosiale velferdstjenester ikke åpnes fra norsk side for utenlandske tilbydere under TISA.

Det er en forutsetning at TISA ikke pålegger eller fremtvinger privatisering, deregulering eller konkurranseutsetting av noen offentlig tjeneste på nasjonalt eller lokalt nivå, verken eksisterende eller fremtidige. Dette gjelder også muligheten for å – gjennom politiske vedtak – gjeninnføre offentlig eierskap og styring i sektorer som tidligere har vært privatisert. Det er også viktig at TISA ikke må hindre bruken av offentlige virkemidler for å opprettholde og utvikle vårt eget kunst- og kulturtilbud.

En videre liberalisering av tjenestesektoren, bl.a. på det digitale området reiser nye viktige spørsmål knyttet til samfunnsikkerhet, skattekonkurranse, arbeidsmarked og inntektsfordeling og samfunnsstyring, som det er behov for å belyse nærmere.

(...)

TISA avtalen vil kunne ha stor betydning for norsk økonomi og næringsliv, og LO ønsker en bred og aktiv samfunnsdebatt. Forhandlingene har pågått under stort hemmelighold, og det er bare Norges åpningstilbud som er offentlig kjent. Det må være større åpenhet rundt forhandlingene.»

Vedtak i LOs sekretariat 15. juni 2015

Foto: SV

SYNSPUNKT: DAG SEIERSTAD

EØS-rådgiver for SVs stortingsgruppe og medlem av fagrådet til Attac

KS og Euro-KS sier nei

Lokale og regionale myndigheter tar opp kampen mot TTIP og TISA.

Bak strengt lukkede dører forhandles det for tida om to internasjonale avtaler som kan endre grunnleggende maktforhold både mellom stater og innen stater. EU og USA forhandler om en mest mulig altomfattende handels- og investeringsavtale, den såkalte TTIP-avtalen (Trans-Atlantic Trade and Investment Partnership). I de forhandlingene er ingen andre land med.

Derimot forhandler 50 land om en avtale som skal sette fart på handelen med tjenester, den såkalte TISA-avtalen. I disse forhandlingene deltar Norge sammen med EU og 21 andre land fra OECD-området.

De utålmodige pådriverne både for TTIP og TISA er konsern som vil ha vekk det som stenger dem ute fra markedene i andre land.

Genmodifisering og skifergass

USA har på mange områder et svakere regelverk enn EU. Det gjelder blant annet miljø, helse, arbeidsliv og mattrygghet. Matkonsern i USA presser på for friere salg av GMO-mat og mer bruk av antibiotika og hormoner. Derimot syns EU at USA de siste åra har innført for strenge regler mot finansspekulasjon.

Resultatet kan bli at EU må svekke sine regler for trygg mat, og USA sitt regelverk mot framtidige finanskriser. De reglene som EU svekker, blir automatisk regler også for EØS-landet Norge.

Det mest dramatiske ved TTIP-forhandlingene er likevel hvorvidt de tvinger fram den tvisteløsningsordningen som er den vanlige ved slike investeringsavtaler. Det er regler som gir selskap adgang til å kreve erstatning fra regjeringer som vedtar lover eller fatter beslutninger som påfører selskapet «tap av framtidig fortjeneste». Hvert år er det stadig flere eksempler på at selskap reiser erstatningskrav når vern om folkehelse, miljø og sosiale rettigheter forbedres.

Slike tvistesaker avgjøres ikke av vanlige domstoler, men bak lukkede dører av tre godt betalte handelsjurister som ofte ville vært vurdert som inhabile ved vanlige domstoler. Avgjørelsene kan ikke ankes.

TTIP kan derfor bli en avtale som åpner døra på vidt gap for å påtvinge alle EU-land genmodifisering og skifergass, som truer rettighetene til arbeidstakere og gir konsern rett – og makt – til å utfordre lovregler som de ikke liker.

Klokkertro på konkurranseutsetting

TISA-avtalen forutsetter at hvert land setter opp ei liste av tjenester der full konkurranse ikke skal gjelde. Men når avtalen er inngått, kan ikke den lista utvides. Ingen regjering kan etterpå «komme på» at det var et par tjenester som burde ha vært med på denne lista – og velgerne kan

ikke få flere tjenester unntatt konkurranse uansett hvordan de stemmer ved neste valg.

To særlige klausuler gjør TISA-avtalen til et varig overgrep mot det politiske demokratiet vårt, en «frys»-klausul og en såkalt «skralle»-klausul (ratchet) skal sikre at vi aldri kan gjøre om vedtak om å konkurranseutsette eller privatisere bestemte offentlige tjenester.

Slik skal enhver liberalisering gjøres uopprettelig. En høyre-regjering som åpner et tjenesteområde for internasjonal konkurranse, skal føle seg trygg på at en venstre-regjering ikke kan omgjøre vedtaket.

Dagens norske regjering har klokkertro både på konkurranseutsetting og privatisering og vil mer enn gjerne sette varige spor etter seg. Da kan TISA bli til god hjelp.

Varsko fra KS

Forhandlingene om TISA og TTIP føres i total hemmelighet. Det vi får vite skyldes lekkasjer som de aktuelle regjeringene skynder seg å dementere.

Her i Norge forsikrer regjeringen at vi skal ta både TTIP og TISA med stor ro. Derfor er det både oppsiktsvekkende og oppmuntrende at KS, organisasjonen for kommunene og fylkeskommunene våre, har sendt ut et klart varsko.

Hovedstyret i KS vedtok 22. juni å be regjeringen om å gå inn for å «sikre den lokale og regionale handlefriheten i forhandlingene om TTIP og TISA».

Et enstemmig hovedstyre la særlig vekt på at lokale folkevalgte organer har rett til å avgjøre hvordan tjenester som vann- og energiforsyning, renovasjon og avløp, redningstjeneste, de offentlige helse- og sosialtjenester, offentlig transport, boligbygging og tiltak innen byplanlegging, byutvikling og utdanning skulle organiseres.

Dette er uvanlig klar tale fra KS. Det er særlig grunn til å sette kryss i taket for at styremedlemmene fra Høyre, Fremskrittspartiet og Venstre var med på slike enstemmige krav.

Krever unntak for offentlige tjenester

Hva har skjedd i KS? Svaret er enkelt. Det som har skjedd i KS, har skjedd over hele Europa. Det er på lokalt og regionalt nivå at folkevalgte har gått til kamp mot å bli skjøvet til side av internasjonale avtaler som lar markedskonkurranse feie til side vedtak i demokratisk valgte organ.

Denne kampen er reist på brei skala av CEMR som er organisasjonen for 150 000 europeiske kommuner og regioner, altså det vi kunne kalle et Euro-KS der vårt eget KS også er med.

I mai gikk CEMR ut med et «posisjonsdokument» i forbindelse med TTIP-forhandlingene. Der er hovedkravet at den lokale og regionale autonomien ikke må svekkes som følge av en framtidig TTIP-avtale.

CEMR krever at TTIP-avtalen må gi et generelt unntak for alle offentlige tjenester. Avtalen må respektere rettighetene og interessene til offentlige myndigheter, «og særlig prinsippet om lokalt sjølstyre og friheten til å regjere, regulere og oppfylle sine offentlige tjenesteoppgaver slik de er fastlagt i EU-traktaten».

Parlamentene parkert i forhandlingene

I tillegg må EU sine standarder for helse, sikkerhet og miljø ligge fast - og lokale og regionale myndigheter må fortsatt ha fullt herredømme over alt som hører inn under deres myndighetsområde. CEMR avviser derfor investor-stat-tvisteløsningene.

CEMR retter også skarp kritikk mot opplegget av forhandlingene. Fra EUs side er det EU-kommisjonen som forhandler. Posisjonsnotatet kritiserer at verken EU-parlamentet, EUs 28 nasjonale parlamenter eller lokale og regionale myndigheter er involvert i forhandlingene. Parlamentene kan bare si ja eller nei til det endelige forhandlingsresultatet og har ingen mulighet til å endre det.

Artikkelen er tidligere trykt i Klassekampen 29. august 2015.

TISA og EØS-avtalen

Det er grunn til å tro at TISA-reglene om nasjonale reguleringer vil kunne overstyre innenrikspolitiske hensyn på samme måte som EØS-avtalen har gjort.

Norge har allerede gått langt i å liberalisere tjenestesektoren og å åpne den for internasjonal konkurranse gjennom EØS-avtalen. Landene som deltar i TISA-forhandlingene, er forventet å tilby en like stor grad av liberalisering som i den mest langtgående frihandelsavtalen de tidligere har undertegnet. Det er derfor naturlig å sammenligne TISA-avtalen med den eksisterende EØS-avtalen.

Arbeiderpartiets Svein Roald Hansen sier til Nationen at han er sikker på at TISA ikke kommer til å gå lenger enn EØS:

«Innanfor EØS-avtalen er det mange kommunar som har konkurranseutsett drifta av sjukeheimar, og deretter teke drifta tilbake. Eg er viss på at denne avtalen på ingen måte kjem til å gå lenger enn EØS-avtalen.»¹

EØS og TISA har begge som mål å legge til rette for mer handel med tjenester på tvers av landegrensene gjennom liberalisering og «harmonisering» av de enkelte landenes regelverk. Målet er å sikre selskaper markedsadgang og likebehandling i andre TISA- eller EØS-land.

Selv om det er mange likheter mellom EØS-avtalen og avtaleutkastet til TISA, er det også vesentlige forskjeller mellom avtalene. Det er derfor interessant å se på om TISA-avtalen vil gå lenger på enkelte områder enn det EØS-avtalen gjør. På hvilke måter fører avtalene til press i retning av konkurranseutsetting og privatisering av offentlige tjenester?

Privatisering av offentlige tjenester

Da EØS-avtalen ble godkjent av Stortinget i 1992, ble det hevdet at de fleste offentlige tjenester ikke skulle omfattes av avtalen. Likevel har det vist seg at offentlige tjenester som renovasjon, samferdsel, helse- og sosialtjenester har blitt sterkt berørt av EØS-avtalens konkurranseregler og direktiver.

Gjennom nye direktiver har EØS-avtalen ført med seg markedsretting og privatisering av offentlige tjenester. De to første postdirektivene har pålagt konkurranse på pakker og brev ned til 50 gram, og EUs tredje postdirektiv pålegger konkurranse om brevpost også under 50 gram. EUs mange jernbanedirektiver har pålagt medlemslandene en gradvis liberalisering og markedsretting av jernbanen. Konkurranse i godstrafikken på jernbanen ble pålagt fra 2007 gjennom et EU-direktiv. Et av forslagene i EUs jernbanepakke IV, som er under behandling nå, er å pålegge anbudsutsetting av alle togstrekninger som drives med offentlig støtte.

Norge og de andre EFTA-landene har likevel en avtalefestet vetomulighet mot EU-direktivene som implementeres gjennom EØS. Denne ble for første gang brukt av den rødgrønne regjeringen i 2011 i forbindelse med EUs tredje postdirektiv. I juni 2015 stemte likevel det borgerlige flertallet på Stortinget direktivet gjennom.

Det er lite trolig at TISA vil gå like langt i å presse fram privatisering, i hvert fall så lenge de ulike TISA-landene får beholde sine unntak fra avtalen.

Nasjonale reguleringer

Da EØS-avtalen ble vedtatt av Stortinget, ble det lagt til grunn at EØS kun skulle gjelde den frie flyten over landegrensene og eventuell forskjellsbehandling mellom utlendinger og egne borgere. I ettertid ser vi at EØS-avtalen også griper inn i mange rent innenlandske ordninger, som på en eller annen måte tolkes som å ramme den frie flyten på markedene.

Overvåkingsorganet ESA og EFTA-domstolen har i en rekke saker påpekt at norske lovregler er i strid med

EØS-avtalen også i tilfeller der de ikke diskriminerer mellom nordmenn og utlendinger. Dette skjedde blant annen med ervervsloven, reglene om hjemfallsrettigheter i vannkraft og om eierskap i finansinstitusjoner.

EUs tjenstedirektiv, som ble vedtatt innlemmet i EØS-avtalen av Stortinget i 2009, legger begrensninger for hva det offentlige kan stille som krav til tjenesteleverandører i anbudskonkurranser. Der man tidligere kunne stille krav om at tjenesteleverandørene fulgte norske tariffavtaler i gjeldende bransje, har tjenstedirektivet innskrenket denne muligheten til å kun gjelde bransjer der tariffavtalen er allmenngjort. Allmenngjøring betyr at tariffavtalens minstelønnssetninger gjøres gjeldende for alle arbeidstakere i bransjen, også de som ikke er fagorganisert.

Det er grunn til å tro at TISA-reglene om nasjonale reguleringer vil kunne overstyre innenrikspolitiske hensyn på samme måte som det EØS-avtalen har gjort.

Konkurranseregler og forbud mot offentlig støtte

EØS-avtalen skal legge til rette for fri konkurranse på tvers av landegrensene i EU/EØS-området gjennom et omfattende regelverk som både omfatter offentlig og privat næringsvirksomhet. Der en offentlig virksomhet konkurrerer med private, kan ikke den offentlige virksomheten gis noen fortrinn, verken når det gjelder tilgang på informasjon, måten tjenestene prises på eller beslektede tjenesteavtaler (krysssubsidiering). All offentlig støtte som kan påvirke konkurransen er også i utgangspunktet forbudt.

Våren 2014 slo ESA fast at ordningen der fylkeskommuner tilbyr tannhelsetjenester til voksne mot betaling, strider mot EØS-reglene om offentlig støtte. Grunnen var at prisene hos fylkestannlegen var den samme over hele fylket, selv om det er dyrere å drive klinikker på bygda enn i byen. ESA mente man derfor risikerte å bruke statsstøtte ment for barn og andre grupper med rett til gratis tannbehandling til å gjøre tannlegen billigere for voksne. Dette er ulovlig ifølge EØS-avtalen, fordi det gjør

det vanskeligere for private tannleger å konkurrere med det offentlige. Fylkestannlegene er bekymret for at ESA-dommen vil føre til dyrere tannhelsetjenester i grisgrendte strøk, og at bestemmelsene trolig vil medføre en svekkelse av den offentlige tannhelsetjenesten.

TISA-reglene om nasjonal likebehandling likner på disse reglene, og kan komme til å virke på samme måte. Tannhelsetjenester er heller ikke unntatt TISA. Dersom regjeringen får beholde de unntakene de har bedt om i åpningstilbudet, blant annet sosiale velferdstjenester, vil imidlertid TISA virke på et mer begrenset område enn det EØS-avtalen gjør når det gjelder disse tingene.

Offentlige innkjøp

EØS-avtalen krever at større offentlige innkjøp legges ut på anbud i hele EØS-området. Dette gjelder også offentlig finansierte tjenester som settes ut til private leverandører. Lovreglene gir private tilbydere rett til å gå til sak mot myndighetene dersom de mener at reglene ikke har blitt fulgt. Det kan føre til stans av anbudsprosessen mens saken avklares og kan gi selskap rett til erstatning.

Reglene gjelder kun dersom en offentlig aktør *velger* å kjøpe tjenester fra private tilbydere framfor å tilby tjenesten selv i egenregi, og dersom verdien av innkjøpene og prosjektene er over en viss størrelse. Disse *terskelverdiene* er i dag én million kroner for sentrale statlige myndigheter og 1,55 millioner kroner for kommuner og andre virksomheter. For bygg- og anleggsprosjekter er terskelverdien 39 millioner kroner.

Norske myndigheter har *selv valgt* å sette en lavere nasjonal terskelverdi, 500.000 kroner, som innebærer at alle offentlige innkjøp over den summen, men under EUs terskelverdi må settes ut på anbud (men ikke i hele EØS-området).

Anskaffelsesdirektivet

Med EUs nye anskaffelsesdirektiv, som vil tre i kraft i 2016, vil det ikke lenger være mulig å gjennomføre egne

anbudsrunder kun for ideelle aktører. I stedet vil de ideelle aktørene måtte konkurrere med kommersielle selskaper om kontrakter med det offentlige. EUs terskelverdi for helse- og sosialtjenester økes imidlertid til omtrent 6 millioner kroner. Det norske Forenklingsutvalget anbefaler likevel at Norge opprettholder sin særegne lave terskelverdi på 500.000 kroner, også for helse- og sosialtjenester, ut fra et «forenklingsperspektiv».³ KS har tidligere uttalt seg kritisk til å operere med en slik lavere grense, med begrunnelsen at det innsnevrer det kommunale selvstyret, og at det vil kunne bidra til økte saksbehandlingskostnader og mer byråkratisering.⁴

TISA-reglene om nasjonal likebehandling vil antakeligvis innebære at selskaper fra andre TISA-land vil kunne delta i anbudsrunder om konkurranseutsatte offentlige tjenester som ikke er unntatt avtalen. I avtaleutkastet til TISA er ikke terskelverdier nevnt i det hele tatt. Det kan derfor være en mulighet for at TISA-reglene vil gjelde for alle offentlige innkjøp i forpliktete tjenestesektorer, uavhengig av hvor små kontraktsbeløpene er. Det er i hvert fall en reell mulighet for at TISA-reglene om nasjonal likebehandling og markedsadgang vil sette en stopper for å høyne disse terskelverdiene, med begrunnelse om at det vil innskrenke markedet.

TISA skiller ikke mellom prioriterte og uprioriterte tjenester, men gir som kjent hvert land mulighet til å unnta visse tjenesteområder fra avtalen. Dersom Norges unntak blir stående, blir blant annet sosiale velferdstjenester unntatt avtalen, noe som gjør den mindre omfattende enn EØS.

Offentlig egenregi

EØS gir lokale og sentrale myndigheter et visst handlingsrom til selv å definere hvilke offentlige tjenester som skal underlegges konkurransereglene og hvilke som ikke skal det. Det er først når en offentlig tjeneste konkurranseutsettes, altså når man henvender seg til markedet, at konkurransereglene i EØS gjøres gjeldende.

EØS-reglene har et tydelig prinsipielt skille mellom

forretning og forvaltning, mellom tjenester som myndighetene kjøper av private aktører og tjenester som det offentlige yter selv. Det er i utgangspunktet ikke noe i EØS-avtalen som *tvinger* stat og kommune til å konkurransesutsette tjenester, men når de først bestemmer seg for å gjøre det, blir de svært omfattende konkurransereglene med ett gjeldende.

Dette innebærer også at det offentlige står fritt til å ta tjenestene tilbake i egenregi når en kontrakt med en privat aktør utløper, dersom den private tjenesteleverandøren bryter kontrakten, eller dersom det offentlige velger å kjøpe seg ut av kontrakten. Dette gjelder imidlertid ikke på tjenesteområder der EØS har pålagt konkurranse gjennom direktiver.

Dersom et land forplikter et tjenesteområde til TISA-reglene om markedsadgang, mister man antakeligvis denne handlefriheten. Reglene om markedsadgang forbyr blant annet offentlige monopoler, fordi dette hindrer utenlandske selskaper i å operere på det gjeldende tjenesteområdet. Å ta tjenester inn i offentlig egenregi kan også være et brudd på TISA-reglene om nasjonal likebehandling, og på denne måten komme inn under «frys»- og «skralle»-klausulene. Reglene kan tolkes på en måte som gjør at offentlig egenregi oppfattes som en forskjellsbehandling av en nasjonal aktør (kommunen eller staten) på bekostning av selskaper fra andre TISA-land. Dermed vil det kunne bli svært vanskelig å reversere konkurranseutsetting og privatisering av områder som ikke er unntatt TISA.

Noter

1. Nationen 23.02.15: «Ap trur på Høgre og Frp i TISA-forhandlingene».
2. NOU 2014:4, *Enklere regler – bedre anskaffelser*, kapittel 4.
3. NOU 2014:4, *Enklere regler – bedre anskaffelser*, kapittel 13.
4. «Bestemor på anbud. Svekket demokratisk styring av velferdstjenestene», Manifest-rapport 1/2015: <http://manifesttankesmie.no/wp-content/uploads/sites/2/2015/06/Rapport1-2015.pdf>

SYNSPUNKT: HELENE BANK

Talsperson for Handelskampanjen, eit nettverk av norske fagforbund, og utviklings-, bonde-, miljøorganisasjonar

Udemokratisk modell for investeringar

Dei nye internasjonale avtalane om handel og investeringar er tenkt å gje utanlandske konsern rett til erstatning om statar sin politikk hindrar komande profitt. Ønskjer regjeringa å tilpasse seg eventuelle TISA- og TTIP-avtalar med framlegget til investeringsavtalar?

EU og USA held på å skipe ein omfattande handels- og investeringsavtale (TTIP), med mål om å lage globale reglar for kva politikk land kan føre, slik at næringslivet ikkje vert hemma i sin frie aktivitet. Det er politikk for miljø-, forbrukar-, arbeidsrettar og såkalla tekniske standardar, som vert sett på som handelshindringar. TTIP vil òg få ein privat tvisteløysing, slik at utanlandske selskap kan stevne

statar for politikk som hindrar framtidig fortjeneste og profit. Dette gjev multinasjonale selskap svært stor makt, ikkje berre til å verne om eigne investeringar, men også til å hindre styresmaktene i den einskilde staten høve til å føre, og endre, politikk for samfunnspolitiske føremål.

Den norske regjering har uttrykt ønskje om at Noreg skal vere ein del av desse forhandlingane. Det er avvist frå både EU og USA. Men det fins andre vegar. Det er vegar som kommersielle juristføretak drillar seg på, som eit nytt marknadsområde.

Paraply – men ikkje mot regn

Alle avtala som er på gang, gjev lovnader om at dei mest ytterlege marknadsrettingar i ein avtale, skal gjevast til andre avtalepartar i andre avtalar - paraplyklausul. Til dømes kan investor/stat-tvisteløysingen i TTIP òg brukast i TISA. Ifølge den interdepartementale rapporten om «Konsekvenser av EU/USA-avtalen (TTIP)», som regjeringa har utarbeidd¹, vil både TTIP og tenesteavtala TISA ha ein slik klausul.

Noregs deltaking i TISA, kombinert med at vi eventuelt aksepterer TTIP-standardar som EØS-relevante, kan føre til vi får investor/stat-tvisteløysinga med på kjøpet i TISA. Men for å vere heilt sikker, kan regjeringa forhandle fram ein tostattleg investeringsavtale (BIT) med USA og EU. Det har dei føreslått ein modell for.² Då vil norske selskap kunne nytte den norske investeringsavtalen til å sikre seg like god marknadstilgang som EU og USA gir sine selskap. Nissen på lasset er at desse rettane sjølv sagt går andre vegen òg. Storselskapa i EU og USA kan bruke same klausul til å brøyte seg inn i norsk lovverk. Alt som Noreg har lova i alle frihandelsavtalar dei har inngått, kan då verte open for investor/stat-tvisteløysing.

Å dra stigen opp etter seg

Noreg har opp gjennom tidene hatt stor nytte av å stille krav til utanlandske investorar. Mest tydeleg er kanskje konsesjonskrava me stilte til utanlandske oljeselskap

då norsk oljeindustri vart utvikla. Det var krav om at investorane skulle samarbeide med nasjonale selskap og krav om teknologioverføring som gjorde det mogleg for Noreg å etablere og bygge opp eigne oljeselskap. Krav om at investorane skulle tilsetje lokale arbeidarar og nytte seg av lokale underleverandørar ga ei næringsutvikling i Noreg det knapt er sett maken til. Ifølgje framlegget frå regjeringa skal ikkje vertsland kunne stille slike ytingskrav. Om Noreg i bilaterale frihandelsavtalar nektar utviklingsland å bruke dei same tiltaka som Noreg har hatt stor glede av, trekkjer me opp stigen etter oss.

Noreg vil også sjøl ha nytte av å stille slike ytingskrav til utanlandske investorar i framtida, knytta til norske naturressursar. Men dersom ressursutvinning skal ha positiv effekt på den lokale arbeidsmarknaden og teknologiutvikling, må Noreg kunne stille krav til at både dei norske og dei utanlandske operatørane tilset lokale arbeidsfolk, eller at dei tilsette i det minste får norske løns- og arbeidstilhøve.

Blåblå tannpastatube

Då regjeringa varsla sal av flytoget, uttalte leiar for Samferdslekomiteen i Stortinget, Linda Helleland (H), at «Vi skal skvise så mye tannkrem ut av tuben at Ap ikke får putt det tilbake». Investeringsavtalar og TISA kan saman og kvar især nyttast til å halde blåblå politikk ute av tuba.

Regjeringas framlegg til modell for investeringsavtalar har alle dei omstridde delane av investeringsavtalar som er kjende. Modellen inkluderer paragrafar som har vist seg uheldige for at einskildland kan føre ein aktiv næringspolitikk, ta nasjonale omsyn til miljø og arbeidarrettar og setje i verk tiltak mot fattigdom og arbeidsløyse.

Avtala vil dessutan bryte med fleire paragrafer i grunnlova, og svekke både Stortingets politiske fridom og sjølvråderetten til kommunane. Saman med andre omfattande handelsavtalar som det vert forhandla om, kan tvisteløysinga og dei internasjonale selskapa sine rettar til å få vederlag for negative effektar av nye lover og reguleringar, gjere at ny politikk i framtida må få ein prislapp.

Noreg har med god grunn ikkje inngått avtaler med investor/stat tvisteløysing (ISDS) sidan 1990-talet. I praksis vil ein ISDS innebere at tvistar berre skal dømmast ut frå investeringsperspektiv, og ikkje ut frå sosiale, økonomiske eller miljømessige omsyn.

Modellavtalen parkerer demokratiet

Framlegget til modellavtale vil hindre dei folkevalde styresmaktane i å regulere. Det er berre såkalla *legitime* reguleringar innan miljø, helse, sikkerheit, ressursforvaltning, arbeid- og menneskerettar, som er tillatne.

Dette vil verke negativt for utviklingsland så vel som for Noreg. Næringspolitiske tiltak med mål om diversifisering av økonomien eller auking av skattesatsar (utanom sektorar knytte til naturressursar) med mål om å finansiere sosiale program og sysselsetting, vert ikkje tillatne, eller vil krevje at statane må betale for å regulere. Det vert tvistejuristane som styrer kva som er legitimt, og det må reknast med at all politikk kan ha ein pris – erstatning til utanlandske selskap.

I modellframlegget finst ein formulering om «nasjonal handsaming» som inkluderer etableringsrett. Slik etableringsrett vil svekke Noreg sin rett til å skjerme seg frå aktørar som ikkje er seriøse. Det vil til dømes ikkje vere mogleg å føre ein politikk som stimulerer og gjev forrang til nasjonale selskap for å skape arbeidsplassar og næringsutvikling. Dette vil vere negativt både for Noreg og for utviklingsland.

Trass mange avtalar dei siste 20 årene fins det ikkje forskning som tyder på at investeringsavtalar aukar investeringar, sysselsetting eller ny teknologi. Ikkje i industrilanda, og ikkje i utviklingslanda. Undergraving av demokratiet bør ikkje skje ut frå interessene til dei globale storselskap.

Noter

1. Nærings- og fiskeridepartementet: «Konsekvenser for Norge av et handels- og investeringspartnerskap mellom EU og USA», 24. mars 2014.
2. Modell for investeringsavtaler, forslag frå Nærings- og fiskeridepartementet lagt fram 03.05.15.

SYNSPUNKT: ÅDNE NAPER

Nestleder i Nei til EU og fylkespolitiker i Telemark SV

TISA, den skjulte trusselen i kommunereformen?

Er det en sammenheng mellom kommunalminister Sanners tidsfrist for kommunesammenslåing og slutføring av TISA-avtalen?

Jeg er en av de tilsynelatende få uten et religiøst forhold til navnet på hjemkommunen min. Uansett om Skien skulle slås sammen med Porsgrunn, er jeg fortsatt fra Kleiva.

Det er mye følelser og mye romantikk i debatten om kommunereformen. Jeg mener vi også trenger litt frykt, og mye sunn skepsis.

Jeg frykter at et lite kommunisert motiv for å gjøre kommunene større, er å skape et større marked for tjenester. Tjenester innen drikkevann, renovasjon, barnevern, helse, eldreomsorg, skoler og barnehager; jo flere folk, jo større markeder. Jo større markeder, jo mer lukrativt er det for kommersielle aktører. Disse aktørene kan sammen med politiske allierte presse fram mer butikk ut av tjenester for folk.

Dette er avdemokratiserende, fordi det flytter penger, innflytelse og styring ut av folkevalgte organer og inn i det private markedet. Skattebetalernes penger vil måtte sikre overskudd og fortjeneste før de legger til rette for kvalitet i tjenestene.

Handlingsrom begrenses

Norge deltar i forhandlingene om TISA-avtalen; en global handelsavtale med formål å gjøre handel med tjenester så liberale som mulig. Alle sektorer som ikke er fredet når myndighetene legger frem sitt åpningstilbud, blir vi forpliktet å tilby på det internasjonale markedet. Det kan være skole, barnehager og eldreomsorg. Det kan være vannverk, posttjenester, jernbane eller renovasjon. Åpningstilbudet er hemmelig frem til det foreligger, og dette skiftet er i tillegg irreversibelt, og minimerer det politiske handlingsrommet for all overskuelig framtid. Spørsmålet om framtidens valgfrihet begrenses fra «venstre eller høyre?», til «hvor langt ytterligere til høyre?»

I forberedelsen til dette har regjeringen allerede foreslått å innføre en investor-stat tvisteløsning. Dette er en endring i investeringsregelverket som gir internasjonale konsern muligheten til å saksøke norsk stat, norske fylker eller kommuner, om vi politisk skulle gjøre vedtak som begrenser deres framtidige fortjeneste. Et skrekkeksempel finner vi i Australia. Den folkevalgte riksforsamlingen vedtok en strengere tobakklovgivning. Tobakksgiganten

Phillip Morris ble forbanna, og saken skal nå avgjøres i en privat domstol i Singapore, uten offentlig innsyn eller åpne høringer. Dette skal altså trumfe demokratiet, og en stats rett til å forme sitt eget lovverk. Og ingen må tro at kommuner, fylkeskommuner og stortinget ikke får sitt handlingsrom begrenset ytterligere om de står overfor trusler om søksmål i milliardklassen.

Salg av Norge

Er det en sammenheng mellom kommunalminister Jan Tore Sanners tidsfrist for kommunesammenslåing og slutføring av TISA-avtalen?

Vi vet allerede at vi har en regjering som ser det som sin ideologiske plikt å gjennomføre salg av Norge. I regjeringsavtalen står det også sort på hvitt at denne regjeringen ikke ser på velferdstjenester som noe annerledes enn hvilke som helst annen tjeneste-produksjon. Om kommunereformen er et virkemiddel for å forberede tjenestesektoren på ytterligere liberalisering og markedsinnretning gjennom TISA, får debatten en viktig ekstra dimensjon.

Dette er ikke et spørsmål om romantikk. Det er et spørsmål om hvilket samfunn vi ønsker å leve i om tjue, femti og hundre år.

«TISA kan medføre enda sterkere innsnevring av innbyggernes demokratiske kontroll over utformingen av offentlige tjenester enn EØS-avtalen representerer.»

Manifest Tankesmie og For velferdsstaten

Høyrepolitikk for all framtid? TISA-avtalen og folkestyret over fellestjenestene, Manifest-rapport nr. 2/2015

Trade in Services Agreement – TISA – er avtalen om tjenestehandel som EU, USA, Norge og tyve andre land forhandler om. Landene utgjør to tredeler av verdens tjenestehandel.

Målet for TISA er full liberalisering av tjenester, der utenlandske selskaper får rett til å operere på det norske markedet på lik linje med nasjonale selskap. Resultatet er at TISA vil presse frem konkurranseutsetting og privatisering av offentlige tjenester. TISA vil trolig legge større begrensninger på offentlig tjenesteyting enn dagens EØS-avtale.

TISA-forhandlingene er omgitt av hemmelighold. Det er stilt spørsmål ved avtalen i Stortinget, og stadig flere organisasjoner krever åpenhet i forhandlingene. Likevel benekter regjeringen problemene som påpekes, og byråkrater forhandler videre på vegne av Norge.

Bli medlem med SMS

Send følgende SMS-melding:
NEITILEU <DITT NAVN OG
POSTADRESSE>
til 2090 (200,-)

